

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена дослідженню професійної спрямованості як чинника економічної свідомості особистості. Визначено особливості економічної свідомості студентів різних спеціальностей, зокрема майбутніх фахівців фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації. Також здійснене порівняння отриманих результатів студентів вказаних спеціальностей, що доводить відмінності їх економічної свідомості, які зумовлені навчанням за різними спеціальностями.

Ключові слова: економічна свідомість, когнітивний компонент економічної свідомості, афективний компонент економічної свідомості, конативний компонент економічної свідомості, професіоналізація, економічний ризик, гроші, власність.

Актуальність теми пояснюється тим, що в сучасних умовах суспільства на сьогоднішній день спостерігається неготовність багатьох молодих людей організувати свою життєдіяльність в умовах ринкових відносин, в яких молодій людині часто не вистачає індивідуального життєвого досвіду економічної діяльності, у зв'язку з недостатнім розвитком економічної свідомості та, зокрема, її складових компонентів. Економічна свідомість детермінує економічну поведінку, а кожна людина повинна бути суб'єктом економічної діяльності. Недостатньо вивченим є й питання впливу процесу професіоналізації на становлення економічної свідомості студентської молоді. Конкретні емпіричні дослідження економічної свідомості студентської молоді спортивного напрямку та ролі процесу професіоналізації у її становленні, мають велике теоретичне і практичне значення, оскільки дане питання ще недостатньо вивчене.

Аналіз наукових праць. Проблема економічної свідомості особистості в зв'язку з професіоналізацією знайшла відображення в роботах А.Л.Журавльова [1; 2; 3; 4], Н.А.Журавльової [1; 5], А.Б.Купрейченко [3; 4], І.М.Осипенко [6] та ін. Зокрема, досліджено динаміку економічної свідомості студентів в процесі професіоналізації у вузі, проаналізовано такі детермінанти економічної свідомості, як фактори професіоналізації, особистісного становлення, життєвого самовизначення. Процес професіоналізації студентської молоді у Вузі відноситься до зовнішніх чинників становлення економічної свідомості особистості. Існують припущення, що професійне навчання впливає на економічну свідомість приховано, під час "латентного періоду професійного становлення" [3; 4].

Результати деяких досліджень економічного самовизначення студентства нашої країни на думку, що важливим фактором динамічного розвитку економічної свідомості молодих людей виступає не стільки вік, скільки стадія професійного становлення, а також напрямок майбутньої професійної діяльності [2].

Мета дослідження – визначити, порівняти та описати, на основі отриманих емпіричних даних, зміст та типи економічної свідомості студентів за різними спеціальностями.

Концептуальною основою емпіричного дослідження економічної свідомості студентів визначено трьохкомпонентну структурно-функціональну модель економічної свідомості особистості, яка складається з когнітивного, афективного та конативного компонентів. Конфігурація цих компонентів визначає сутність, зміст економічної свідомості та джерело її розвитку.

Методика і організація дослідження.

Об'єкт дослідження – соціально-психологічні особливості економічної свідомості особистості.

Предмет дослідження – соціально-психологічні особливості економічної свідомості студентів різної професійної спрямованості.

Задачі дослідження:

1. Виявити закономірності становлення економічної свідомості студентської молоді та вплив процесу професіоналізації на її становлення, як зовнішнього чинника;
2. Визначити типи економічної свідомості студентської молоді в залежності від напрямку професіоналізації;
3. Провести порівняльний аналіз отриманих результатів студентів різних спеціальностей спортивного напрямку.

Організація дослідження: на першому етапі визначались особливості економічної свідомості студентів за спеціальністю «викладач фізичного виховання», «тренер», «фізична реабілітація». На другому етапі зроблений порівняльний аналіз отриманих результатів.

Вибірка дослідження: дослідження проводились шляхом опитування студентів I, III, V курсів трьох факультетів Львівського державного університету фізичної культури: факультету здоров'я людини і туризму (ЗЛІТ), факультету фізичного виховання (ФФВ), факультету спорту (ФС) відповідно за спеціальностями «Фізична реабілітація», «Викладач фізичного виховання» та «Тренер». Вибірка в цілому становила 269 осіб віком від 17 до 23 років.

Дослідження проводилось на основі використання стандартизованої програми дослідження економіко-психологічних характеристик особистості за А.Л. Журавльовим і Н.А. Журавльовою [1]. За цією анкетною виділено такі змінні, що репрезентують когнітивний, афективний та конативний компоненти економічної свідомості.

Змінними, що репрезентують когнітивний компонент є оцінка рівня власного матеріального благополуччя, можливостей підвищення власних доходів, ступеня реального економічного ризику на поточний момент.

Суб'єктивна важливість грошей, ставлення до багатих людей, ставлення до бідних людей – це змінні, що репрезентують афективний компонент.

Змінними, що репрезентують конативний компонент є оцінка рівня власної ділової активності, ступеню власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів, сили власного бажання мати гроші.

На основі вказаних змінних нами було проведено процедуру емпірич-

ної типологізації – метод кластерного аналізу (автоматичної класифікації). Кластерний аналіз проведено за допомогою пакету статистичних програм «SPSS – 17». У якості метода формування кластерів (об'єднання досліджуваних у класи) обрано метод К-середніх (K-Means Cluster Analysis) – метод аналізу кластерних центрів. Для обчислення відстаней між об'єктами (досліджуваними) використана метрика квадрату евклідової відстані – «Squared Euclidean Distance».

Інтерпретація та порівняння отриманих кластерів здійснювались на основі χ^2 -критерія (для даних, вимірюваних у номінальній шкалі) і Н-критерія Краскела-Уолеса, непараметричного аналогу дисперсійного аналізу (для даних, вимірюваних у порядковій шкалі).

В результаті проведеного факторного аналізу когнітивних, афективних і конативних компонентів економічної свідомості студентів не всі розглянуті на попередній стадії аналізу компоненти економічної свідомості студентів, а лише ті, що виміряні порядковими шкалами. Факторизація проведена методом головних компонент, обернення (поворот) перших 3 факторів здійснювалось методом varimax.

Надійність обчислення кореляційних матриць підтверджують високі значення коефіцієнту сферичності Бартлета ($p \leq 0,000$), на міру адекватності вибірки (КМО) Кайзера-Мейера-Олкіна вказують її відповідні прийнятні значення. Фактори відбиралися за критерієм кам'янистого насипу (Scree Plot).

Результати дослідження

В результаті проведеного факторного аналізу когнітивних компонентів економічної свідомості студентів виділено 3 фактори, що описують 54,8% загальної дисперсії, з них два - уніполярні, а один - біполярний. По першому фактору, який ми назвали «Економічні зусилля і результати» (27,3% дисперсії) значущі навантаження мають змінні: «Оцінка ступеню реального економічного ризику в даний час» (0,814), «Оцінка рівня власної ділової активності» (0,717) та «Міра задоволеності рівнем власного матеріального забезпечення» (0,649). У другому, біполярному факторі, інтерпретованому як «Оцінка матеріального благополуччя», (14,2% дисперсії) значущі навантаження зі знаком «плюс» має змінна «Міра задоволеності потреб матеріальними доходами» (0,886), а зі знаком «мінус» «Оцінка рівня свого матеріального благополуччя» (-0,554). По третьому фактору, інтерпретованому як «Шанси економічного росту» (13,4% дисперсії) значущі навантаження мають змінні «Бажаний щомісячний дохід» (0,665), «Оцінка можливостей в підвищенні власних доходів» (0,663), «Оцінка оптимального ступеня економічного ризику» (0,416).

В результаті факторизації афективних компонентів економічної свідомості студентів теж виділено (за критерієм Кайзера) 3 фактори, що пояснюють 57,8% загальної дисперсії, один із них – біполярний. По першому фактору, який ми назвали «Загрози збідніння» (25,9% дисперсії) значущі навантаження мають такі змінні: «Ставлення до економічних змін, які відбуваються в країні» (-0,714) – зі знаком «мінус», «Міра інтересу до стану справ в економіці країні» (0,696) та «Ставлення до бідних людей» (-0,486) – зі знаком «мінус». По другому фактору, інтерпретованому як «Сподівання збагачення», (16,6% диспер-

сії) значущі навантаження мають змінні: «Ставлення до багатих людей» (0,842), «Міра інтересу до стану справ в економіці міста» (0,597) і «Ставлення до економічних змін, які відбуваються в місті» (0,506). Третій фактор (8,3 % дисперсії) – особливий, до нього увійшла лише одна змінна зі значущим навантаженням, яка і дала йому назву «Важливість грошей» (0,816).

В результаті факторизації конативних компонентів економічної свідомості студентів виділено (за критерієм Кайзера) 3 фактори, що пояснюють 54,5% загальної дисперсії, де всі фактори – уніполлярні. По першому фактору, який ми назвали «Інтегральна підприємливість» (23,4% дисперсії) значущі навантаження мають такі змінні: «Оцінка ступеню власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів» (0,769), «Міра впливу відносин співвласності на зацікавленість у розвитку виробництва» (0,658) та «Бажання мати друзів із певної соціальної групи» (0,548). По другому фактору, інтерпретованому як «Воля до власності», (17% дисперсії) значущі навантаження мають змінні: «Міра впливу відносин співвласності на економічну ініціативу» (0,791) і «Оцінка ступеня бажання бути власником» (0,625). Третій фактор – інтерпретований як «Монетарне захоплення» (14,1% дисперсії) склали змінні «Оцінка важливості матеріального стану друзів» (0,780) і «Оцінка сили бажання мати гроші» (0,615).

Після низки кластеризаційних експериментів було розподілено всю вибірку на 3 кластери (типи) із репрезентативною кількістю об'єктів, що належать кожному кластеру.

Таблиця 1

Кластерні центри кінцевого рішення

	Кластер		
	1 n=103	2 n=75	3 n=61
Оцінка рівня власного матеріального благополуччя	3,07	4,16	3,61
Оцінка можливостей підвищення власних доходів	4,41	4,89	5,70
Оцінка ступеню реального економічного ризику на поточний момент	1,56	4,12	2,77
Суб'єктивна важливість грошей	5,54	5,60	6,03
Ставлення до багатих людей	3,75	4,48	5,20
Ставлення до бідних людей	4,80	4,48	4,31
Оцінка рівня власної ділової активності	4,21	5,35	4,51
Оцінка ступеню власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів	3,25	5,03	3,64
Оцінка сили власного бажання мати гроші	5,17	5,33	5,75

В перший клас увійшло 43,1% студентів, в другий – 31,4%, в третій – 25,5%. Валідних значень – 239, пропущених – 30. Пропуск значень є похідним від неповноти оцінювання досліджуваними тих чи інших змінних.

Значущі відмінності між групами студентів із різними типами економічної свідомості представлено в Таблиці 2.

Таблиця 2

Відмінності між групами студентів із різними типами економічної свідомості (за кластеризаційними критеріями)

Кластеризаційні критерії	Тип (середній ранг)			Н-критерій Краскела - Уолеса	
	1 N=103	2 n=75	3 n=61	χ^2	P
Оцінка рівня власного матеріального благополуччя	86,94	162,41	123,69	57,32	0,000
Оцінка можливостей підвищення власних доходів	91,28	119,10	169,61	54,98	0,000
Оцінка ступеню реального економічного ризику на поточний момент	62,5	193,3	127,0	164,3	0,000
Суб'єктивна важливість грошей	112,08	111,65	143,64	10,94	0,004
Ставлення до багатих людей	81,28	132,52	169,99	73,14	0,000
Ставлення до бідних людей	136,39	112,53	101,50	12,33	0,002
Оцінка рівня власної ділової активності	89,3	171,7	108,3	72,32	0,000
Оцінка ступеню власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів	80,7	185,5	105,9	112,1	0,000
Оцінка сили власного бажання мати гроші	106,64	115,50	148,10	15,63	0,000

Найчисельніший тип (перший) склали студенти з найнижчими, порівняно із іншими типами, оцінками рівня власного матеріального благополуччя, можливостей підвищення власних доходів, власної ділової активності, ступеня реального економічного ризику на поточний момент і власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів. У студентів цього типу найбільш негативне ставлення до багатих людей і найбільш позитивне до бідних людей. Суб'єктивна важливість грошей і сила бажання їх мати у них така ж сама, як і у студентів другого типу.

До другого типу увійшли студенти з найвищими, порівняно із іншими типами, оцінками рівня власного матеріального благополуччя, ділової активності, ступеня реального економічного ризику на поточний момент і власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів. Свої можливості підвищити власні доходи вони оцінюють вище, ніж представники першого типу і нижче, ніж представники третього. Рівень їх власного доброзичливого ставлення до багатих людей вищий, порівняно із представниками першого типу і нижчий, у порівнянні з представниками третього.

До третього типу увійшли студенти з найвищими, порівняно із іншими типами, оцінками можливостей підвищити власні доходи, суб'єктивної важливості грошей і сили бажання їх мати, доброзичливого ставлення до багатих людей. Рівень доброзичливого ставлення до бідних у них такий же, як і у студентів другого типу. Рівень власного матеріального благополуччя, ділової активності, ступінь реального економічного ризику на поточний момент і ступінь власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів вони оцінюють вище, ніж представники першого типу і нижче, ніж представники другого.

Аналізуючи відмінності між групами студентів із різними типами економічної свідомості, перший тип склали студенти з найнижчими, порівняно із іншими типами, оцінками задоволеності рівнем власного матеріального забезпечення, міри інтересу до стану справ в економіці країни та міста, ставлення до економічних змін, які відбуваються в місті, ступеня бажання бути власником, міри зміни особистої зацікавленості у подальшому розвитку виробництва за умови уявного співвласництва.

Студенти 1 типу, порівняно із студентами інших типів, найбільше цінують «багатство», як термінальну життєву цінність.

Оцінки власних можливостей в підвищенні доходів сім'ї, бажаний щомісячний дохід на поточний момент, ставлення членів сім'ї та друзів до ведення приватного бізнесу, ставлення до економічних змін, які відбуваються в країні, бажання мати друзів із певної соціально-економічної групи у них такі ж, як і оцінки студентів 3 типу. А за оцінками «власності», як життєвої цінності, ставлення більшості людей до багатих людей, оптимального ступеня власного економічного ризику, вони не відрізняються від студентів 2 типу.

До другого типу увійшли студенти з найвищими, порівняно із іншими типами, оцінками власних можливостей в підвищенні доходів сім'ї, ставлення членів сім'ї та друзів до ведення приватного бізнесу, міри інтересу до стану справ в економіці країни і міста, бажання мати друзів із певної соціально-економічної групи, цінності «матеріальної забезпеченості».

У студентів 2 типу найнижчі оцінки бажаного щомісячного доходу на поточний момент, вони найменш схвально ставляться до економічних змін, які відбуваються в країні і найменше цінують «багатство».

За оцінками «власності», як життєвої цінності, оптимального ступеня власного економічного ризику, ставлення більшості людей до багатих людей, вони не відрізняються від студентів 1 типу, а за оцінками задоволеності рівнем власного матеріального забезпечення, ставлення до економічних змін, які відбуваються в місті, міри бажання бути власником, міри зміни особистої зацікавленості у подальшому розвитку виробництва (за умови співвласництва) – не відрізняються від студентів 3 типу.

У студентів третього типу найвищі, порівняно із іншими типами, оцінки ставлення більшості людей до багатих людей (соціально-рефлексивна оцінка), оптимального ступеня власного економічного ризику та «власності», як життєвої цінності. У них більш високі, порівняно із 1 типом і більш низькі, порівняно із 2 типом оцінки міри інтересу до стану справ в економіці країни і

міста. По жодному із параметрів порівняння представники 3 типу не мають найнижчих оцінок.

Перший тип студентів переважно репрезентовано тими, хто навчається за спеціальністю «Викладач фізичного виховання» (65,9% тих, хто навчається за цією спеціальністю увійшли до першого типу), а решту, у рівному співвідношенні, склали студенти інших спеціальностей (Таблиця 3).

У групі представників другого типу студентів більше тих, хто набуває професію «Фізична реабілітація» (36,6%) і «Тренер» (37,5%).

У групі представників третього типу студентів більше тих, хто навчається за фахом «Фізична реабілітація» (32,9 %) і «Тренер» (31,9%).

Таблиця 3

Відмінності між групами студентів із різними типами економічної свідомості

	Тип (%)			Н-критерій Крассела-Уолеса	
	1 N=103	2 n=75	3 n=61	χ^2	p
Фізичне виховання, n = 85	65,9	21,2	12,9	28, 48	0,000
Спорт, n =72	30,6	37,5	31,9		
Фізична реабілітація, n =82	30,5	36,6	32,9		
Вся вибірка (n=269)	43,1	31,4	25,5		

Отже, для студентів, що навчаються за спеціальністю «Фізичне виховання» характерний перший тип студентів, який можна назвати «пасивно-споглядальний» і він є, у певному сенсі «доекономічним». Це студенти молодшого та в меншій мірі середнього віку, мають середню освіту і навчаються коштом бюджету, не працюють та матеріально забезпечуються батьками або переважно батьками, добробут у них нижчий за середній.

Це студенти з найнижчими, порівняно із іншими типами, оцінками рівня власного матеріального благополуччя, можливостей підвищення власних доходів, власної ділової активності, ступеня реального економічного ризику на поточний момент і власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів. У студентів цього типу найбільш негативне ставлення до багатих людей і найбільш позитивне до бідних людей. Для них характерні найнижчі оцінки задоволеності рівнем власного матеріального забезпечення, низький інтерес до стану справ в економіці країни і міста, ставлення до економічних змін, які відбуваються в місті, ступеня бажання бути власником, міри зміни особистої зацікавленості у подальшому розвитку виробництва за умови уявного співвласництва. Студенти 1 типу, порівняно зі студентами інших типів, найбільше цінують «багатство» як термінальну життєву цінність.

Серед представників «пасивно-споглядального» типу найбільше таких, які вважають, що бідність - це повна невпевненість в завтрашньому дні, що більшість людей бажають бути власником заміського будинку з землею, а

власником в першу чергу можна вважати людину, у якої є дім з ділянкою, для яких спосіб підвищення рівня доходів – розрахунок на допомогу інших людей, які, за умови докладання максимуму зусиль, змогли б забезпечити сім'ї нормальний прожитковий рівень (як у більшості), для яких конкуренція або абсолютно не властива або ж вони не люблять змагань, а позитив конкуренції вбачають у тому, що вона сприяє «більшому благополуччю в матеріальному плані».

Серед представників другого типу студентів, який можна назвати «прагматично-реалістичним», більше тих студентів, що набувають професію «Фізична реабілітація» і «Спорт», старших за віком, чоловіків, одружених/заміжніх, які мають середню спеціальну освіту, працюють та матеріально забезпечуються самостійно або переважно самостійно, у кого рівень добробуту середній та вищий за середній.

Це студенти з найвищими, порівняно із іншими типами, оцінками рівня власного матеріального благополуччя, ділової активності, властивий реальний економічний ризик на поточний момент. Їм характерний найвищий ступінь власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів. Свої можливості підвищити власні доходи вони оцінюють вище, ніж представники першого типу і нижче, ніж представники третього. Рівень їх власного доброзичливого ставлення до багатих людей вищий, ніж у представників першого типу і нижчий, у порівнянні з представниками третього.

У «прагматично-реалістичного» типу студентів найвищі, порівняно із іншими типами, оцінки власних можливостей в підвищенні доходів сім'ї, ставлення членів сім'ї та друзів до ведення приватного бізнесу, міри інтересу до стану справ в економіці країни і міста, бажання мати друзів із певної соціально-економічної групи, цінності «матеріальної забезпеченості». У них найнижчі оцінки бажаного щомісячного доходу на поточний момент, вони найменш схвально ставляться до економічних змін, які відбуваються в країні і найменше цінують «багатство», як термінальну життєву цінність.

Серед представників 2 типу найбільше таких, які вважають, що більшість людей бажають бути власником золота, коштовностей, твердої валюти, а власником, в першу чергу, можна вважати людину, у якої є нерухомість, що приносить дохід. Серед них найбільше таких, що бережливо ставляться тільки до свого майна, на відміну від державного, а оптимальними способами підвищення рівня доходів для них є пошук нової високооплачуваної роботи і, навіть, започаткування власного бізнесу, які бажають працювати в товаристві з обмеженою відповідальністю, змогли б повністю забезпечити своє майбутнє (за умови докладання максимуму зусиль), іноді конкурують, іноді не конкурують, для яких основна функція конкуренції - можливість бути незалежним.

У групі представників третього типу студентів, «амбіційно-романтичного», більше тих, що навчаються за фахом «Фізична реабілітація» і «Спорт», середніх за віком, жінок, навчаються за «контрактом», працюють та матеріально забезпечуються самостійно або переважно самостійно.

До цього типу увійшли студенти з найвищими оцінками можливостей підвищити власні доходи, суб'єктивної важливості грошей і сили бажання їх

мати, доброзичливого ставлення до багатих людей. Рівень доброзичливого ставлення до бідних у них такий же, як і у студентів другого типу. Рівень власного матеріального благополуччя, ділової активності, ступінь реального економічного ризику на поточний момент і ступінь власного бажання іти на економічний ризик заради підвищення доходів вони оцінюють вище, ніж представники першого типу і нижче, ніж представники другого.

У студентів «амбіційно-романтичного» типу найвищі соціально-рефлексивні оцінки ставлення більшості людей до багатих людей, оптимального ступеня власного економічного ризику та «власності», як життєвої цінності. У них більш високі, порівняно із 1 типом і більш низькі, порівняно із 2 типом оцінки міри інтересу до стану справ в економіці країни та міста. По жодному із параметрів порівняння представники 3 типу не мають найнижчих оцінок.

Серед представників 3 типу найбільше таких студентів, які вважають, що власником можна вважати людину, у якої є приватне підприємство, для яких підвищення рівня доходів на поточний момент полягає у пошуку додаткової роботи. Вони надають перевагу працювати в спільному підприємстві, за умови докладання максимуму зусиль, змогли б забезпечити себе і свою сім'ю всім необхідним, їм подобається змагатись з людьми, а конкуренція для них - це реалізація свого творчого потенціалу. Для цього типу студентів характерний високий рівень економічних домагань та очікувань (амбітність) і деклароване ставлення до економічної сфери життя, як арени змагання та самореалізації (романтизм).

ВИСНОВКИ

1. В результаті проведеного емпіричного дослідження виявлений вплив процесу професіоналізації на становлення економічної свідомості студентської молоді.

2. В результаті факторизації когнітивних компонентів економічної свідомості студентів виокремлено 3 фактори, що описують 54,8% загальної дисперсії: «Економічні зусилля і результати» (27,3% дисперсії), «Оцінка матеріального благополуччя», (14,2% дисперсії), «Шанси економічного росту» (13,4% дисперсії).

3. При аналізі афективних компонентів економічної свідомості студентів виділено також 3 фактори, що описують 57,8% загальної дисперсії: «Загрози збідніння» (25,9% дисперсії), «Сподівання збагачення», (16,6% дисперсії) «Важливість грошей» (0,816).

4. В результаті дослідження конативних компонентів економічної свідомості студентів виділено 3 основні фактори, що описують 54,5% загальної дисперсії: «Інтегральна підприємливість» (23,4% дисперсії), «Воля до власності», (17% дисперсії), «Монетарне захоплення» (14,1 % дисперсії).

5. В найменшій мірі економічна свідомість розвинена у студентів «пасивно-споглядального» типу, що навчаються на факультеті «Фізичне виховання».

6. Для студентів, що навчаються на факультеті «Спорт» та «Здоров'я людини і туризм», характерний другий та третій тип економічної свідомості, тобто «прагматично-реалістичний» та «амбіційно-романтичний».

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавлев А. Л. Программа социально-психологического исследования экономического сознания личности / А.Л. Журавлев, Н.А. Журавлева // Современная психология: Состояние и перспективы исследований. Ч. 5. Программы и методики психологического исследования личности и группы: Материалы юбилейной научной конференции ИП РАН, 28-29 января 2002г. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2002. – С.11–42.
2. Журавлев А. Л. Самоопределение молодежи в экономической среде / А.Л. Журавлев // Психологическая помощь учащейся молодежи в современном изменяющемся мире. – Курск. – 2006. – С. 126–127.
3. Журавлев А. Л. Экономическое самоопределение: Теория и эмпирическое исследование / А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН, 2007. – 480 с.
4. Журавлев А. Нравственно – психологическая регуляция экономической активности / А.Журавлев, А. Купрейченко. – М. : Институт психологии РАН, 2003. – 436 с.
5. Журавлева Н. А. Динамика ориентаций личности на экономические ценности в условиях социально-экономических изменений / Н.А. Журавлева // Проблемы экономической психологии. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – Т. 1. – С. 379–411.
6. Осипенко И. М. Динамика экономического сознания студентов в процессе профессионализации: [Автореф. дис.... канд. психол. наук] / И.М. Осипенко. – Смоленск, 2005. – 25 с.
7. Чабан Д. Б. Особливості емоційно-ціннісного ставлення студентів до економічних цінностей / Д.Б. Чабан // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т.11. Соціальна психологія. – Випуск 6. Книга II. – К., 2013. – С. 453–463.
8. Чабан Д. Б. Особливості уявлень студентів про свій соціально-економічний статус / Д.Б. Чабан // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. Т.12. Психологія творчості. – Випуск 16. – К., 2013. – С. 453–461.
9. Чабан Д. Б. Особливості економічної свідомості студентів в період їх професіоналізації / Д.Б.Чабан //
10. Чабан Д. Б. Особливості уявлень студентів про власне матеріальне благополуччя як детермінант їх економічної свідомості / Д.Б.Чабан // Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару «Психологія економічного самовизначення особи і спільноти». – Дніпропетровськ, 2013. – С. 130–134.

Москаленко В. В., Чабан Д. Б. ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЗНАННЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Стаття посвячена дослідженню професійної направленості як фактора економічного свідомості особистості. Визначені особливості економічного свідомості студентів різних спеціальностей, в частині майбутніх фахівців фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації. Також здійснено порівняння отриманих результатів студентів вказаних спеціальностей, що свідчить про різницю їх економічного свідомості, зумовлену навчанням по різних спеціальностях.

Ключові слова: економічне свідомості, когнітивний компонент економічного свідомості, афективний компонент економічного свідомості, конативний компонент економічного свідомості, професіоналізація, економічний ризик, гроші, власність.

Moskalenko V. V., Chaban D. B. PROFESSIONALIZATION AS A FACTOR OF ECONOMIC CONSCIOUSNESS OF THE STUDENTS

This paper presents an analysis of empirical studies of the economic characteristics of the minds of students sphere of physical culture and sports. The conceptual basis of empirical studies of the economic consciousness of students defined three- structural- functional model of economic consciousness of the individual, which consists of cognitive, affective and konative components. The study aims to identify , compare and describe , based on the empirical data , content and types of economic consciousness students in different specialties. This survey was conducted for the students I, III, V courses three faculties Lviv State University of Physical Education: Faculty of Human Health and Tourism, Faculty of Physical Education, Faculty of Sports. The study was conducted through the use of standardized research program of economic and psychological characteristics of personality A.L.Zhuravlovym and NA Zhuravlev [1].

In this empirical study of the economic features of consciousness are presented through the content of its structural components that are selected cognitive, affective and konatyvnyy components. As a result of the factorization procedure variables that determine the economic content of consciousness, identified different types of students , depending on the configuration of the structural components of economic consciousness.

As a result, the study found that that one of the factors that affect the economic consciousness of students is their professionalism in terms of teaching in higher education .

Keywords: *economic consciousness, cognitive component of economic awareness, affective component of economic consciousness konatyvnyy component of economic consciousness, types of economic consciousness of personality, professionalism, economic risk, money and property.*

УДК 159.922.7

Мусяка Н. І. (м. Київ)

**ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОЦІНКОВОГО МЕХАНІЗМУ
ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

У статті здійснено аналіз дослідження особливостей становлення шкільної тривожності як особистісного механізму впливу на ефективність навчальної діяльності молодших школярів. З'ясовано мікрогенетичні тенденції у її становленні в учнів з різними навчальними досягненнями на певному етапі їх навчання у початковій школі. Визначено макрогенетичні тенденції – онтогенетичну динаміку тривожності в межах кожного рівня навчальних досягнень протягом всього періоду навчання школярів у початковій школі.

Ключові слова: *особистість, ефективність, тривожність, деструкція.*

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси сучасного вітчизняного простору ставлять в ранг пріоритетних проблему особистісної ефективності становлення школяра як суб'єкта учіння у взаємовпливі з його навчальними досягненнями. Проблема особистісної ефективності школяра належить до однієї з найскладніших і водночас найменш досліджених у педагогічній та віковій психології. Це з необхідністю вимагає уваги до пошуку особистісних механізмів дихотомії «ефективності – неефективності» школярів з різними навчальними досягненнями. Важливим у цьому сенсі є молодший шкільний вік, оскільки саме в цей період закладається фундамент особистісної ефективності школяра як суб'єкта навчальної діяльності. Особливої значущості набуває розгляд цієї проблеми у контексті результативності навчальної діяльності, її ус-